

BRYTIGA BÖCKER

FÖR DIG SOM VILL

Arbeta med temat kön

Kvinnor, män och transsexuella kan bli diskriminerade på grund av kön. Alla ska ha samma möjligheter och rättigheter oavsett vilket deras kön är.

Här har vi samlat diskussionsfrågor och övningar som du kan använda för att prata tillsammans med barn om rätten att känna det vi känna och vara som vi är – oavsett kön. I den första delen har vi valt ut frågor och övningar som går att koppla till flera av Brytiga Böckers boktips på temat kön. Fokus ligger på att bredda bilden av vad flickor respektive pojkar är och gör genom att vidga och ifrågasätta genusnormer. I den andra delen har vi valt ut några titlar från boktipsen som vi fördjupar oss i. I den tredje delen delar vi med oss av tips till dig som ska använda materialet.

Handledningen är framtagen inom ramen för projekt Brytiga Böcker. Tillsammans med bibliotek och kulturpedagoger utvecklar vi normkreativa metoder för att förebygga diskriminering bland barn i åldrarna 3 -12 år. Brytiga Böcker finansieras av Allmänna Arvsfonden och drivs av Rättighetscentrum Västerbotten och Sensus Studieförbund.

DISKUSSIONSFRÅGOR PÅ TEMAT GENUS OCH ROLLER

1. Vi människor gör olika saker. Vad gillar ni att göra? Är det något ni vill göra men inte får? Är det något ni inte vill göra men andra tycker att ni borde tycka om att göra? Är det något som du tror att du är bra på men som du inte brukar göra?
2. Ibland gör vi saker som vi inte vill göra. Har ni någon gång gjort något fast ni inte ville? Hur kändes det? Hur kan vi visa att vi inte vill göra en viss sak?
3. Alla har känslor men vi visar dem ofta på lite olika sätt. Hur visar ni känslor? När är det lätt att visa hur man känner? När är det svårt att visa hur man känner? Vad gör vuxna när ni visar känslor? Hur visar ni när ni är ledsna? Visar alla när de är ledsna? Finns det vissa som aldrig visar att de är ledsna? Hur känns det när någon gråter, barn eller vuxen, pojke eller flicka?
4. Kläder kan användas till exempel för att vi ska bli varma eller känna oss fina. Vem bestämmer vad ni ska ha på er? Finns det regler för vad man kan ha på sig? Vad känner du dig fin i? Vad känns obekvämt för dig?
5. Utgå ifrån sagor som ni läst eller läser (som *Rödluan och vargen*, *Askungen*, *Tre bockarna bruse*, *Den lilla sjöjungfrun*, *Snövit*, *Guldlock* etc.) och prata med barnen om rollerna och vilka

karaktärer som får göra vad. Vem är det som räddar någon i sagorna? Vem är det som blir räddad? Varför är det så? Vem handlar boken mest om/vem är huvudpersonen? Vad gör den (huvudpersonen)? Vem bestämmer mest i sagan? Vem får inte bestämma? Om ni fick vara någon av personerna i sagan, vem skulle ni vara då?

6. Läs också "moderna" sagor (som *Prinsarna och den stora skatten* eller *Prinsessor och drakar* där rollerna är breddade eller ombytta). Vem är det som räddar någon i sagorna? Vem är det som blir räddad? Varför är det så? Vem handlar boken mest om/vem är huvudpersonen? Vad gör den (huvudpersonen)? Vem bestämmer mest i sagan? Vem får inte bestämma? Om ni fick vara någon av personerna i sagan, vem skulle ni vara då?

ÖVNINGAR PÅ TEMAT GENUS OCH ROLLER

HJÄLTAR OCH PRINSESSOR: En enkel aktivitet som kan göras för att vidga normen kring vad en (super)hjälte, prins eller prinsessa kan vara och göra, är att använda normvidgande bilder som barnen kan färglägga. Exempelvis från ritböckerna *Mjuka Hjältar* och *Super Strong Princess* av Linnea Johansson. De går att ladda ner på www.limpan.org.

Målgrupp: 3 år och uppåt

Tidsåtgång: 15 minuter eller mer

Lokalen: Utrymme att skapa

Material: Pennor, stenciler från exempelvis Linnea Johansson målarböcker

GÖRA GENUS: I den här övningen får barnen titta på olika bilder som föreställer olika saker som aktiviteter, klädesplagg, djur, attribut eller personer som uttrycker känslor. Barnen får titta på en bild i taget och försöka gestalta det bilden föreställer med hjälp av kroppen. Föreställer bilden en kjol kan barnen till exempel låtsas vara, ha eller ta på sig en kjol. Låt deltagarna prova att vara eller göra olika saker som att åka slalom, klafsas omkring i stövlar, vara mjuka kattungar, köra bil eller gå i skor med höga klackar. Prata sedan med barnen om hur det kändes och vad de tyckte om övningen.

Målgrupp: 3 år och uppåt

Tidsåtgång: 10 minuter eller mer beroende på ålder och storlek på gruppen

Lokalen: Inga särskilda krav

Material: Massor av bilder från böcker, tidningar eller internet, gärna med delvis "könat" innehåll

SÄGA NEJ; SÄGA JA: En övning du kan använda för att lyfta frågor om gränssättning och kroppslig autonomi och öva gruppen i att mer rättvist ge, ta och få plats oberoende av kön.

Börja med att samlas i en ring. Ställ er så att det finns utrymme för varje deltagare att röra sig fritt på. Nu ska barnen, utan att prata eller använda ord, visa med kroppen att de inte vill, respektive gärna vill, göra någonting. Ställ först frågan: Hur kan vi visa att vi inte vill göra någonting utan att använda ord? Om någon vill att du ska göra något som du inte vill, hur kan vi då säga nej med kroppen? Ge exempel på situationer, kanske när någon vill att du ska äta något du inte gillar eller insisterar på en kram fast du inte vill kramas. Låt deltagarna komma med egna förslag och hitta egna sätt att säga nej på. Öva! Ställ sedan frågan hur vi kan visa med kroppen att vi *vill* göra något? Hur säger vi ja med kroppen? Även här får barnen komma med förslag och hitta egna sätt att säga ja på. Öva.

I många förskolegrupper används redan etablerade tecken och rörelser för "Stopp" eller "Sluta". I de fallen kan ni istället lägga fokus på att tydligt demonstrera ja eller nej. Låt deltagarna gå fram till varandra och ställa en fråga, exempelvis "får jag ta på din arm?" eller "vill du gå och äta nu?". Personen som får frågan kan då svara att den vill eller inte vill med hjälp av rörelser och kroppsspråk.

Målgrupp: 3 år och uppåt

Tidsåtgång: 10-15 minuter

Lokalen: Rummet behöver vara så stort att deltagarna kan röra sig utan att riskera att krocka

Material: Inget

FRÅGOR OCH ÖVNINGAR TILL BOKEN *PIRATERNA OCH REGNBÅGSSKATTEN*

av Sara Berg, Karin Frimodig och Maria Poll

En bok som driver med och samtidigt hyllar sjörövargenren. Vi lär oss att kvinnor kan vara pirater, kollektivet vara starkt utan en kapten och att till och med havets skräck badar nakenfis ibland. Boken kan också vara utgångspunkt för samtal kring äventyr, och vem som är äventyraren och vad vi egentligen är på jakt efter för typ av skatt.

DISKUSSIONSFRÅGOR PÅ TEMAT ÄVENTYR OCH SKATTEN VID REGNBÅGENS SLUT

1. I boken ger sig Piraterna ut på en jakt efter skatten vid regnbågens slut. Vad är en regnbåge? Vet ni vad regnbågen är en symbol för? (berätta om regnbågen som symbol både för fred och som symbol i hbtq-rörelsen. Att den står för stolthet och respekt för alla medmänniskor)
2. Vad kan en skatt vara för någonting? Vad skulle ni vilja hitta för en skatt?
3. Det är sju pirater på båten som heter till exempel Marulks-Mia, Tilde Träben och Ragnhild Rysare. Vad skulle du vilja heta om du var sjörövare? Hur tycker ni det verkar att vara pirat?
4. Piraterna i boken lever alla tillsammans på skeppet. Hur brukar ni göra om ni är många som ska bestämma tillsammans? Finns det något på förskolan eller hemma som ni skulle vilja bestämma mer över? Hur gör ni om det finns något ni vill bestämma över men inte får?
5. I boken åker de iväg på ett äventyr för att leta efter skatten. Vad är ett äventyr? Brukar ni åka på äventyr och upptäcka saker? Vad skulle ni vilja upptäcka?

ÖVNINGAR PÅ TEMAT SKATTJAKT

SKATTJAKT: En övning du kan göra i många olika varianter kopplat till boken är någon form av skattjakt där deltagarna får upptäcka och undersöka lokalerna/rummet. I den enklaste formen kan det bara handla om att lägga ut ett spår (av exempelvis regnbågar) som barnen får följa. Låt gärna spåret gå runt i hela rummet och kanske även i delar av lokalerna där barnen vanligtvis inte brukar/får vara.

En annan form av skattjakt kan vara att deltagarna får små (normkreativa) uppdrag som de kan lösa tillsammans eller var för sig. Det kan handla om att leta upp en bok på ett annat språk än svenska eller en tjej som gillar äventyr, upptäcka en plats i lokalen som de gillar, upptäcka en plats i lokalen som de inte gillar, rita sig själva som pirater, byta plats på leksaker eller material så att det skapas nya lek- och skaparmöjligheter etc. När de löst/genomfört sitt uppdrag får de komma tillbaka, berätta eller visa vad de gjort och kanske få en liten skatt i form av ett guldmünt, klistermärke eller liknande.

Målgrupp: Från 3 år i sin enklaste form.

Tidsåtgång: Mellan 5 och 45 minuter beroende på omfattning på uppdraget

Lokalen: Gärna en miljö där det finns mycket att upptäcka och utforska – den egna förskolan, eller kanske ett bibliotek?

Material: En vinst av något slag (klistermärken eller dylikt), gärna placerade i en skattkista. Beroende på vilken variant av skattjakt det gäller behövs antingen uppkopierade regnbågar, eller olika uppdrag.

VID REGNBÅGENS SLUT: Låt barnen rita sina egna skatter vid regnbågens slut. Prata först om vad en skatt kan vara – att det är någonting en verkligen önskar sig, men som inte behöver vara en sak. Därefter får de rita sina skatter på ett stort papper med regnbåge på.

Målgrupp: 3 år och uppåt

Tidsåtgång: Minst 15 minuter

Lokalen: Utrymme att skapa

Material: Papper, eventuellt med ritade regnbågar på, pennor, kriter, glitter

PIRATNAMN: Låt barnen komma på vad deras piratnamn skulle vara. Hur skulle de se ut om de hette så? Vilka attribut skulle de ha? Vilka styrkor? När alla kommit på sitt namn och skrivit det (eventuellt med hjälp) samt målat eller beskrivit sin pirat, dess attribut och egenskaper, gör ni ett kollage eller en väggutställning med alla piraterna. De som vill får presentera sin pirat muntligt. Prata om att piraterna i boken inte behövde någon kapten, utan var starka tillsammans, som jämlikar i en grupp. Låt bilderna bilda ert eget piratkollektiv!

Målgrupp: 4 år och uppåt

Tidsåtgång: Ca 30 minuter eller mer om det blir muntliga presentationer

Lokalen: Utrymme att skapa. Väg för att sätta upp bilderna.

Material: Papper, pennor, kriter. Inspireras av färgskalan i boken och kom till exempel ihåg att erbjuda många hudfärger, inte bara beige!

FRÅGOR OCH ÖVNINGAR TILL BÖCKERNA *MALTE MODIG OCH MALTE MODIG OCH GLITTERHÄSTEN*

av Karin Jacov och Kajsa Lind.

Böckerna om Malte Modig tar upp frågor om mod och utmanar föreställningar om vem som får känna vad. I "Malte Modig och glitterhästen" är det kalasdags och Malte vill ha den rosa glitterhästen som han egentligen ska ge bort till sin bästis, födelsedagsbarnet. En berättelse om hur fel det blir när vi antar saker om varandra baserat på könstillhörighet.

DISKUSSIONSFRÅGOR PÅ TEMAT MOD OCH DRÖMMAR

1. Malte heter ju Modig i efternamn men är rädd för många saker. Vad är det Malte rädd för? Är ni rädda för något? Varför tror ni att vi är rädda? Finns det bra saker att vara rädd för? Vad brukar ni göra om ni känner er rädda för något? Vad brukar andra göra eller säga när ni är rädda (exempelvis föräldrar, syskon, pedagoger, kompisar)?
2. Malte tycker att Märta ska ha superhjärte-tights och mantel för att hon är så modig. Måste superhjältar vara modiga? Vad tror ni superhjältar gör om de blir rädda?
3. Tycker ni att det krävs mod för våga berätta det ni är rädda för? Finns det någon ni kan berätta för om ni är rädda? Hur skulle det vara om alla var modiga jämt och ingen var rädd eller ledsen? Finns det någon som inte är rädd för något? Hur är den personen?
4. Malte önskar sig en egen glitterhäst. Har ni önskat er något väldigt mycket någon gång? Vad kan en önskning vara?
5. Märta får istället för hästen en monstergubbe i present och blir jätteglad fast Malte varit orolig att hon skulle tycka den vara ful och hemsk. Har ni fått något någon gång som ni inte visste att ni ville ha? Har ni önskat er något som andra inte tyckt att ni ska ha?

ÖVNING PÅ TEMAT SUPERHJÄLTAR

BRYTIGA HJÄLTAR: Med utgångspunkt i första boken om Malte, låt barnen fundera kring och skapa egna, brytiga superhjältar. Deltagarna får först en kort beskrivning av sin superhjärte som ledaren bestämmer - ett könsneutralt namn och en superegenskap som att den kan lukta väldigt bra, är väldigt bra på att lyssna, är bra på att ta sig in i trånga utrymmen, vågar stå upp för andra etc. Därefter får de skapa egna hjältar utifrån informationen de fått.

Om övningen görs med yngre barn kan du förbereda urklipp med kroppsdelar i olika färger och former. Låt sedan deltagarna skapa genom att fritt sätta ihop olika kroppsdelar.

Målgrupp: 3 år och uppåt. Anpassa storleken på gruppen så att barnen kan få hjälp med det de behöver.

Tidsåtgång: Minst 30 minuter, gärna längre

Lokalen: Utrymme att skapa. Vägga att hänga bilderna på.

Material: Stora papper- ett ark till varje deltagare, kriter alternativt massor av utklippta kroppsdelar, olika material som kan fungera som hår, kläder, attribut, lim och tejp

Tänk på: Ett sätt att väcka nya idéer kring superhjältar kan vara att samtala kring vem som kan vara superhjälte och ge exempel på alternativa superförmågor. Använd böcker eller bilder för att visa att olika kroppar kan ha superkrafter eller för att visa att superhjältar kan ha en mängd olika egenskaper. Linnea Johanssons bilder tecknar exempelvis en breddad bild av vad superhjältar gör på dagarna.

FRÅGOR OCH ÖVNINGAR TILL BOKEN *BLOMPOJKEN*

av Elias Ericson

En bok om en flickig pojke som blir utsatt för kränkningar på grund av hur han är. Berättelsen handlar om att inte vilja ändra på sig trots att omvärlden tycker att det vore bekvämare. I boken synliggörs också problematiken med att även välmenande vuxna återskapar destruktiva manlighetsideal genom att uppmana Blompojken att stå på sig och slå tillbaka när han kallas mes och fjolla.

DISKUSSIONSFRÅGOR PÅ TEMAT ATT VARA SIG SJÄLV

1. Blompojken är fin, snäll och gillar blommor - inte stor och stark. Vad är det att vara stark? Handlar det bara om att vara stark i kroppen eller kan man vara stark på andra sätt?
2. De andra kallar Blompojken för fjollpojken och mespojken och då blir Blompojken ledsen. Varför tror ni de säger så till Blompojken? Varför säger vi sådant som gör andra ledsna?
3. De vuxna säger att Blompojken ska säga ifrån och slå tillbaka. Varför tror ni de säger så? Blompojken vill inte slåss. Vad skulle de vuxna kunnat göra istället för att stötta Blompojken?

ÖVNINGAR PÅ TEMAT STYRKA OCH SKÖNHET

JAG ÄR EN BLOMMA: Om ni vill arbeta vidare med boken efter en läsning kan ni exempelvis vika eller klippa ut blommor i papper. Barnen gör blommorna vackra genom att måla dem i sina favoritfärger, dekorera dem och skriva ner ord som beskriver dem själva på blommorna.

Målgrupp: 4 år och uppåt

Tidsåtgång: 40 minuter

Lokalen: Inga särskilda krav

Material: Papper, gärna i olika färger och material, kriter, målarfärger

SÅ ETT FRÖ: Låt barnen vara med och plantera blomsterfröer som blir till olika växter. Första steget är att plantera fröerna. Fundera tillsammans kring var fröet kommer ifrån och var det varit innan. Följ sedan utvecklingen och hur de växer på olika sätt. Prata om styrkan i blomman som kan växa från ett litet frö till någonting stort och vackert. Undersök vad som händer med blomman om vi inte vattnar den, eller om vi ställer den i mörker.

Målgrupp: 3 år och uppåt

Tidsåtgång: Löpande under en längre tid

Lokalen: Inga särskilda krav

Material: Blomsterfröer, krukor, blomjord, vattenkanna

ATT TÄNKA PÅ

Flera av böckerna som finns med på tipslistan handlar om att spegla personer som agerar på sätt som kanske inte förväntas av dem. Tanken är att bredda bilden av vad flickor och pojkar är och gör, men också hur känslor och beteenden kan och får uttryckas. Att utifrån böcker som *Malte Modig* eller *Piraterna och regnbågsskatten* ta upp frågor om äventyr eller mod handlar om att spegla kvinnor och flickor som äventyrare och modiga samtidigt som vi kan synliggöra olika sorters äventyr eller sätt att visa mod på. Det kan vara modigt att besegra en sabeltandad tiger, men det är lika modigt att berätta att man är rädd. På samma sätt som ett äventyr både kan vara farliga uppdrag på havet och att upptäcka en okänd plats i eller utanför de egna lokalerna. Vi behöver också fundera kring laddning och värdering av olika känslor och vara försiktiga med att bara uppmuntra vissa beteenden eller känslor. Ibland är det viktigt att få vara rädd eller ledsen och ges utrymme att uttrycka det – oavsett kön.

Även om vi vill lägga fokus på att uppmuntra barnen att uttrycka sitt kön fritt kan vi inte osynliggöra att normbrott ibland leder till ifrågasättanden från omgivningen. Därför har vi inkluderat berättelser som speglar barns negativa erfarenheter av att bryta mot normer. Som i "Blompojken", en skildring av vad konsekvenserna kan bli för den som inte kan eller vill passa in de trånga könsrollerna, och vilken kraft som krävs för att vara sann mot sig själv. En bok som av den anledningen kanske passar bättre att läsa för äldre barn, från 5 eller 6 år.

För många barn är dubbelheten i budskapen från vuxenvärlden kring kön och identitet påtaglig och något de förhåller sig till tidigt. Men det finns ändå en risk att vi introducerar just de normer vi vill motverka. När börjar exempelvis barn att tänka kring sig själva och vad de kan, får och vill göra i termer av kön? Det finns förstås inget säkert svar på den frågan. När du leder en övning gäller det därför att balansera mellan ett tydligt syfte och ett öppet och lyhört förhållningssätt. Du vet förstås vad du hoppas få ut av en övning – men du kanske inte får de svar på dina frågor som du förväntat dig. Det är därför viktigt att anpassa upplägget på läsningar och övningar så att vi inte lämnar barnen med en känsla av determinism eller hopplöshet, utan uppmuntrar viljan att förändra det som är dåligt och modet att drömma om andra sätt att leva och agera.